

Тимчук О. Л.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
Національного університету «Запорізька політехніка»*

ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕНЕЦІАНСЬКОЇ КОМІСІЇ ТА СУЧАСНЕ МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

THE ACTIVITIES OF THE VENICE COMMISSION AND MODERN INTERNATIONAL LAW

У статті аналізується діяльність Європейської комісії за демократію через право (Венеціанська комісія), яка ухвалює висновки та інші документи з питань, що належать до її компетенції, активно спираючись на загально-визнані принципи і норми міжнародного права. При цьому Венеціанська комісія заявляє, що при ухваленні своїх висновків на перше місце ставляться європейські стандарти, закріплені в Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також у практиці Європейського суду з прав людини.

У статті досліджуються питання специфіки тлумачення, яке дає Венеціанська комісія під час ухвалення різноманітних документів з урахуванням сучасного міжнародного права. Наголошено на тому, що Венеціанська комісія, здійснюючи відповідне тлумачення, активно спирається на загальновизнані принципи та норми міжнародного права, зокрема на міжнародні договори, прийняті під егідою ООН, а також на європейські стандарти, включно з практикою Європейського суду з прав людини, у власному специфічному розумінні. Крім того, висновки та інші акти, що ухвалюються Венеціанською комісією, є актами «м'якого права» і мають рекомендаційний характер, тобто тлумачення норм міжнародного права цим органом є різновидом не міжнародно-правового, а доктринального тлумачення комплексного характеру. Це дає змогу Венеціанській комісії доволі активно модернізувати інструментарій міжнародного права, створюючи власне розуміння окремих загальновизнаних принципів і норм міжнародного права в сучасній інтерпретації. Подібна діяльність робить значний внесок в осучаснення загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, оскільки вони, навіть незважаючи на те, що є нормами «жорсткого права» і мають базовий характер для держав, проте не є застиглими в часі категоріями.

Проаналізовані декілька важливих висновків Венеціанської комісії щодо права міжнародних договорів, виборів, дотримання основних прав людини. Наголошується на тому, що більшість висновків Венеціанської комісії щодо України стосуються питань судочинства та судової влади. Деякі інші висновки цієї інституції стосувалися таких законодавства про деолігархізацію, прав національних меншин та спірних питань альтернативної військової служби.

Ключові слова: Рада Європи, демократія, верховенство права, права людини, «м'яке право».

The article analyzes the activities of the European Commission for Democracy through Law (the Venice Commission), which adopts opinions and other documents on issues within its competence, actively relying on the generally recognized principles and norms of international law. At the same time, the Venice Commission states that in adopting its opinions, the European standards enshrined in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as well as in the case law of the European Court of Human Rights, are of primary importance.

The article examines the specifics of the interpretation given by the Venice Commission when adopting various documents with due regard to modern international law. The author emphasizes that the Venice Commission, when making the relevant interpretation, actively relies on the generally recognized principles and norms of international law, in particular, international treaties adopted under the auspices of the United Nations, as well as on European standards, including the case law of the European Court of Human Rights, in its own specific sense. In addition, the opinions and other acts adopted by the Venice Commission are acts of «soft law» and are advisory in nature, i.e., the interpretation of international law by this body is a type of doctrinal interpretation of a complex nature rather than international law. This allows the Venice Commission to modernize the instruments of international law quite actively, creating its own understanding of certain generally recognized principles and norms of international law in the modern interpretation. Such activities make a significant contribution to the modernization of universally recognized principles and norms of international law, since they are not frozen in time, even though they are «hard law» and are basic for states.

The author analyzes several important conclusions of the Venice Commission on the law of international treaties, elections, and observance of fundamental human rights. It is emphasized that most of the conclusions of the Venice

Commission on Ukraine relate to the issues of justice and the judiciary. Some other conclusions of this institution concerned legislation on de-oligarchization, the rights of national minorities, and controversial issues of alternative military service.

Key words: *Council of Europe, democracy, rule of law, human rights, «soft law».*

Постановка проблеми. Застосування норм міжнародного права здійснюється як на міжнародно-правовому, так і на внутрішньодержавному рівнях. При цьому на міжнародно-правовому рівні міжнародними організаціями та міждержавними органами норми міжнародного права активно застосовуються та реалізуються. Водночас конвергенція міжнародних норм і національного права неминуче породжує нові формати міждержавної взаємодії. Особлива роль в такій взаємодії належить Венеціанській комісії як спеціалізованому органу Ради Європи із консультативними функціями.

Аналіз останніх досліджень. Різні аспекти діяльності Венеціанської комісії та її вплив на український конституціоналізм аналізували, зокрема, В.Барський, Н.Бігун, Д.Дворніченко, В.Дубас, С.Головатий, М.Пивовар. Водночас питання відображення норм міжнародного права в діяльності Венеціанської комісії залишається маловивченим, потребуючи розгляду.

Метою статті є аналіз висновків Венеціанської комісії та відображення в них норм і принципів сучасного міжнародного права.

Виклад основного матеріалу. Проект під назвою Європейська комісія «За демократію через право» (офіційна назва Венеціанської комісії) був уперше запропонований головою Конституційного суду Італії Антоніо Ла Перголою. Венеціанська комісія була створена у 1990 р. на конференції 18 держав-членів Ради Європи на підставі Часткової угоди для сприяння демократичним перетворенням у країнах Центральної та Східної Європи. На момент свого створення до її складу входило 18 держав, при цьому від початку заснування Венеціанської комісії її учасниками могли стати лише держави-члени Ради Європи. Проте у лютому 2002 р. Часткова угода була відкрита для приєднання держав-нечленів цієї міжнародної організації, включаючи країни, які географічно розташовані за межами європейського континенту. Наразі сторонами Часткової угоди є 61 держава світу, у тому числі всі 46 держав-членів Ради Європи. При цьому ще чотири держа-

ви є спостерігачами (Ватикан, Японія, Аргентина та Уругвай).

Характерна риса Венеціанської комісії полягає в тому, що вона має статус незалежного консультативного органу Ради Європи, зберігаючи свою автономію стосовно її органів. Цю специфіку закріплено і щодо її персонального складу: до неї входять незалежні експерти, які здобули міжнародну популярність завдяки досвіду роботи в демократичних інститутах або внеску в зміцнення права і розвиток теоретичних наук. Члени Венеціанської комісії беруть участь у її діяльності в індивідуальному порядку і не підкоряються жодним інструкціям (ч. 1 ст. 2 Статуту) [1].

До компетенції Венеціанської комісії належать насамперед проблеми демократії та конституціоналізму, включно з виборчим правом, правами людини, законодавством про судову систему, інститутом омбудсмена. У зв'язку з цим низка дослідників вважають, що компетенція цього органу не має певних правових меж і «у її розпорядженні є цілий експертний арсенал у сферах конституційного, адміністративного та кримінального права, публічного міжнародного права, права прав людини та гуманітарного права» [2, р.185-186]. Ухвалення нових конституцій у Центральній і Східній Європі за сприяння Венеціанської комісії в 1990-х рр. дало змогу говорити про «інтернаціоналізацію конституційного права», появу «міжнародного конституціоналізму», «конвергенцію конституцій», спільну «європейську конституційну спадщину» [3]. В західній літературі це нерідко позначається як «транснаціональність», що відображає європейські цінності, функції, статус та інтернаціональний членський склад Венеціанської комісії [4]. Суттєвий вплив Венеціанська комісія здійснила і на розвиток українського конституціоналізму, що докладно проаналізувала В.Дубас [5].

Правові стандарти, які застосовує Венеціанська комісія, – це насамперед стандарти Ради Європи в галузі демократії, прав людини та верховенства права. Ступінь та юридична сила цих стандартів значно різняться. У галузі прав

людини розвинена прецедентна практика Європейського суду з прав людини містить великі та докладні стандарти «жорсткого» права, які доповнюються рекомендаціями Комітету міністрів, Парламентської асамблеї та наглядових органів Ради Європи, тобто актами «м'якого права». При цьому Венеціанська комісія проводить аналіз законів і законопроектів держав на відповідність як міжнародним, так і європейським стандартам демократії.

Найважливішим інструментом, що дозволяє Венеціанській комісії вирішувати широке коло правових завдань, є її здатність здійснювати тлумачення міжнародного та національного права, аналізувати законодавство окремих країн щодо відповідності критеріям і принципам, що визначаються міжнародними та регіональними стандартами. Венеціанська комісія також здійснює інтерпретацію норм Європейської конвенції з прав людини у рамках рекомендацій, створюючи досить стійку правову позицію, яка спирається на акти Ради Європи та Європейського суду з прав людини, а також на поняття і принципи, що впливають з «європейської конституційної спадщини».

Загалом Венеціанська комісія прагне забезпечити конституційне закріплення пріоритету європейських стандартів та врахування загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, таким чином сприяючи реалізації вимоги про відповідність національного права міжнародно-правовим зобов'язанням [6]. При здійсненні подібної діяльності Венеціанська комісія сприяє формуванню інтерпретативних доктрин міжнародно-правових документів у співпраці з іншими міжнародними органами, наприклад, міжнародними судами, які часто цитують її думки.

За роки свого функціонування Венеціанська комісія стала важливим актором у сфері надання конституційної допомоги в Європі. Протягом багатьох років завдяки своїй незалежності та неупередженості вона завоювала довіру держав, їх інститутів та громадянського суспільства, а також міжнародних органів. Водночас тенденції міжнародної нормотворчості у ХХІ ст. активно демонструють процес підвищення значущості різних актів «м'якого права», які, в тому числі за рахунок своєї «м'якої сили», можуть впроваджуватись у національне пра-

во держави більш варіативно, не вимагаючи безпосереднього внесення до законодавства, а отже, більш безболісно. Венеціанська комісія проводить свою експертизу без втручання у внутрішні справи суверенних держав, поважаючи їхній конституційний лад та різноманітність, і завжди це підкреслює. Завдання Венеціанської комісії полягає в тому, аби допомогти державі у вирішенні правових і політичних проблем, що виникають перед нею, уникаючи жорстких юридичних приписів і формулювань. Ще одним напрямком експертизи з боку Венеціанської комісії є перевірка національного законодавства на відповідність Європейській конвенції з прав людини та співвідношення з підходами, відображеними в рішеннях Європейського суду з прав людини.

Венеціанська комісія не прагне нав'язувати свої рішення і не має таких повноважень, оскільки це консультативний орган, а отже її рекомендації, сформульовані у висновках, не є юридично обов'язковими. Водночас рекомендації Венеціанської комісії, як правило, виконуються державами. При цьому важко точно виміряти ступінь виконання її рекомендацій: вони дуже сильно різняться за своїм характером, оскільки деякі з них ґрунтуються на юридично обов'язкових нормах, інші більшою мірою враховують норми «м'якого права». Висновки Венеціанської комісії часто використовуються міжнародними організаціями в процедурах моніторингу дотримання цієї державою своїх міжнародних зобов'язань, насамперед Парламентською асамблеєю Ради Європи. Європейська комісія як інституція ЄС також часто застосовує висновки Венеціанської комісії [7]. Як вже зазначалось, Венеціанська комісія широко практикує стандарти «м'якого права».

В останні роки спостерігається підвищення ролі й значення висновків Венеціанської комісії. У зв'язку з цим у доктрині міжнародного права утвердилася думка, що ефективність актів, що належать до «м'якого права», залежить, зокрема, і від інтерпретації такого роду актів у рамках національних правових систем держав. При цьому діяльність Венеціанської комісії впливає на роботу інших міжнародних організацій і консультативних органів, що підтверджується як позитивною, так і критичною оцінкою її роботи, яку можна побачити у зві-

тах і зверненнях представників країн-учасниць і міжнародних організацій [8]. Існують розбіжності в думках між державами, європейськими та міжнародними організаціями з приводу інтерпретації права і законодавства, здійснюваного Венеціанською комісією, критика з приводу втрати «гнучкості» висновків на угоду політичній прихильності європейському підходу. Однак іноді «гнучкість» таких стандартів частково коригується тим фактом, що зацікавлені держави пов'язані міжнародними конвенціями або угодами, які впливають на їхній конституційний вибір. У такому разі стандарти можуть стати більш суворими, ніж зазвичай. У цьому відношенні слід враховувати Європейську конвенцію з прав людини, яка стосується не лише захисту суб'єктивних позицій зацікавлених осіб, а й побудови державних органів; це стосується, наприклад, незалежності судової влади [9].

Під час підготовки своїх висновків Венеціанська комісія досліджує поставлені питання з різних боків, проводить аналіз на відповідність нормам чинного міжнародного права, що містяться в основоположних міжнародних договорах, зокрема, в пактах про права людини тощо. Загальновизнані принципи і норми міжнародного права, закладені в Статуті ООН і міжнародних договорах, мають багато в чому спільні цілі побудови демократії та захисту прав людини, як і Європейська конвенція з прав людини, протоколи до неї, інші міжнародно-правові акти Ради Європи. Водночас європейський каталог прав людини, сформований у рамках Ради Європи, у певних моментах ширший за універсальний каталог прав людини, прийнятий під егідою ООН.

У висновку Венеційської комісії щодо конституційних наслідків ратифікації Вірменією Конвенції Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок і побутовим насильством (Стамбульська конвенція) були застосовані загальновизнані принципи і норми міжнародного права, зокрема ті, що стосуються права міжнародних договорів. Так, Венеціанська комісія, спираючись на принцип суверенної рівності держав, зазначила, що вибір ратифікувати чи ні міжнародний договір і бути чи не бути пов'язаним його міжнародними зобов'язаннями – є суверенним правом кож-

ної держави. Держави не зобов'язані ратифікувати договори, що впливають із міжнародного права, хоча ті держави, які підписали договір, зобов'язані «утримуватися від дій, які могли б завдати шкоди об'єкту і меті договору». Рішення про ратифікацію договору відображає як правову оцінку цього документа, так і різні інші інтереси: політичні, ідеологічні, економічні, соціальні, культурні. При цьому національні рішення щодо типу взаємовідносин між міжнародним і внутрішнім правопорядками досить різноманітні. Вибір вищевказаних відносин також є суверенним актом держави. У зазначеному висновку Венеціанська комісія також посилалася на загальновизнані норми, закріплені в таких міжнародних договорах, як Європейська конвенція про захист прав людини, пакти про права людини, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція про тортури та інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність, види поведінки і покарання [10].

Окремий блок жорсткої оцінки Венеціанської комісії в сфері прав людини стосується законів або їх проєктів, які передбачають обмеження прав людини через законодавчі процедури та будь-які види відповідальності, включно з адміністративною та кримінальною. Наприклад, у Звіті про кримінальну відповідальність за мирні заклики до радикальних конституційних змін, Венеціанська комісія зазначила, що згідно з міжнародним правом у сфері захисту прав людини свобода вираження поглядів гарантується ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, а на європейському рівні – згідно зі ст. 10 Європейської конвенції про права людини [11]. Крім того, існує велика судова практика у сфері захисту прав людини. На національному рівні та в законодавстві держав, як показує порівняльний аналіз, є істотні відмінності в правовій регламентації протестних виступів, навіть якщо йдеться про демократичні режими.

У висновку щодо сумісності з міжнародними стандартами у сфері прав людини Закону Туреччини про запобігання фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення наголошується, що Венеціанська комісія цілком поінформована про складну безпекову ситуацію, в якій перебуває Туреччина, та про

прагнення влади запровадити ефективні заходи для боротьби з тероризмом, включно із заходами проти його фінансування. Однак Венеціанська комісія наголошує, що турецька влада навіть за таких обставин має дотримуватися всіх своїх міжнародно-правових зобов'язань, зокрема міжнародним правом в сфері прав людини та міжнародним гуманітарним правом під час ухвалення будь-яких заходів щодо боротьби з тероризмом. При цьому у своєму висновку Венеціанська комісія підкреслила, що повага до прав людини та верховенство закону є невід'ємною частиною будь-якої успішної боротьби з тероризмом [12].

Загальновизнані принципи і норми права міжнародних договорів розглядалися Венеціанською комісією в Контрольному списку питань для оцінки дотримання верховенства права. Венеціанська комісія зазначила, що в міжнародному праві принцип *pacta sunt servanda* є вираженням принципу законності. Він не визначає, у який спосіб міжнародне звичає чи договірне право реалізується у національній правовій системі, однак держава «не має права посилається на своє внутрішнє законодавство для виправдання свого невиконання договору» або недотримання норм звичаєвого міжнародного права. Так чи інакше суворе дотримання міжнародного права на внутрішньодержавному рівні є ключовою вимогою [13].

У висновку Венеціанської комісії щодо компетенції Конституційного суду Албанії стосовно законності місцевих виборів було запропоновано можливі підходи до тлумачення Конституції Албанії та відповідного законодавства на основі міжнародних норм і стандартів, включно з власними документами. Венеціанська комісія вказала, що в міжнародному праві періодичні вибори регулюються, наприклад, ст. 3 Протоколу № 1 до Європейської конвенції з прав людини та ст. 25(b) Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Стосовно органів місцевого самоврядування, ст. 3 Європейської хартії місцевого самоврядування, ухвалені в межах Ради Європи, передбачає вибори до представницького органу місцевого самоврядування. Очевидно, що в демократичній системі, де виборні органи підзвітні виборцям, такі представницькі органи повинні обиратися періодично [14]. В цілому вітчизня-

ні дослідники наголошують на тому, що «оцінка, яку дає актам національного законодавства окремих країн Венеціанська комісія, є справжнім індикатором того, чи відповідає обраний шлях конституційного розвитку держави європейським стандартам та цінностям» [15, с. 8].

Чимала кількість висновків Венеціанської комісії прямо стосуються нашої держави, при цьому в більшості з них мова йде про судову владу та судочинство [16]. З інших важливих рішень можна зазначити висновок 2014 р., в якому Венеціанська комісія засудила і визнала таким, що не відповідає міжнародному праву проєкт федерального закону РФ про прийняття нового суб'єкта до її складу, в якому фактично йшлося про анексію Росією Автономної республіки Крим [17]. У 2023 р. Венеціанська комісія надала відразу три висновки щодо України, які стосувалися закону про деолігархізацію, закону про статус національних меншин та закону про статус суддів КСУ. До перших двох із них були висловлені суттєві зауваження [18; 19]. Останній висновок Венеціанської комісії стосовно України датується березнем 2025 р. В ньому йдеться про мобілізацію під час дії воєнного стану особи, яка належить до релігійної громади Церкви адвентистів сьомого дня, віровчення яких не допускає застосування зброї або службу в збройних силах. У своєму висновку Венеціанська комісія зазначила, що за жодних обставин відмовник від військової служби за переконаннями совісті не може бути змушений носити або використовувати зброю навіть для самооборони країни [20]. Це рішення Венеціанської комісії отримало вельми неоднозначну оцінку в українському суспільстві.

Загалом діяльність Венеціанської комісії за допомогою формулювання висновків, досліджень у галузі права робить неоціненний внесок у створення правового середовища відповідно до європейських стандартів, загальновизнаних принципів і норм міжнародного права. Рекомендації експертів Венеціанської комісії сприяли створенню досконалішої правової бази та наближенню до демократичних принципів і верховенства права в багатьох державах. Незважаючи на консультативний характер, Венеціанська комісія є одним із ключових органів, що просувають демократичну систему в міжнародному масштабі. При цьому досяг-

нення Венеціанської комісії дуже корисні як для процесу створення стандартів правової держави, так і для належного функціонування сучасних демократичних держав.

Висновки. Особливе місце серед багатьох різних експертних організацій сучасного світу займає Венеціанська комісія, яка є консультативним органом Ради Європи, що спеціалізується насамперед на проблематиці конституційного права. Аналіз діяльності Венеціанської комісії показує, що до найбільш важливих засобів, які дозволяють їй вирішувати широке коло юридичних проблем, слід віднести тлумачення національного права шляхом його зіставлення із критеріями, що містяться у міжнародних та регіональних стандартах. Венеціанська комісія зарекомендувала себе як ключова експертно-аналітична установа у сфері конституціоналізму та міжнародного права, яка сприяє реалізації принципів демократії, розподілу влад і верховенства закону.

Правові висновки Венеціанської комісії, не дивлячись на свій рекомендаційний харак-

тер, сприяють впровадженню європейських стандартів із врахуванням загальновизнаних принципів та норми сучасного міжнародного права. У своїх висновках Венеціанська комісія застосовує універсальні міжнародні акти в сфері прав людини, конвенції ухвалені в межах Ради Європи, а також практику Європейського суду з прав людини. Висновки Венеціанської комісії як акти «м'якого права», окрім питань прав людини, враховують й інші галузі сучасного міжнародного права, зокрема, право міжнародних договорів, право міжнародних організацій.

Більшість висновків Венеціанської комісії щодо України стосуються питань судочинства та судової влади. Висновок 2014 р. визнав таким, що суперечить міжнародному праву закон РФ, яким легітимізувалася анексія Криму. Окремі висновки цієї комісії за останні роки охоплювали такі важливі для нашої держави питання, як законодавство про деолігархізацію, права національних меншин та альтернативну військову службу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Resolution RES (2002) 3 Adopting the Revised Statute of the European Commission for Democracy through Law. URL: [https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL\(2002\)027-e](https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL(2002)027-e)
2. Van Dijk P. The Venice Commission on certain aspects of the European Convention of Human Rights. Breitenmoser (ed.): Human Rights, Democracy and the Rule of Law – Liber amicorum Luzius Wildhaber, Zürich. URL: https://www.venice.coe.int/files/articles/Dijk_van_The_Venice_Commission.pdf
3. Bartole S. The Experience of the Venice Commission: Sources and Materials of its Elaboration of the International Constitutional Law. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI\(2016\)016-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI(2016)016-e)
4. Craig P. Transnational Constitution-Making: The Contribution of the Venice Commission URL: <https://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3668&context=facpub>
5. Дубас В. В. Вплив практики Європейської комісії «За демократію через право» на розвиток конституціоналізму в Україні»: дис. на здоб. д-ра філос. Львів. Національний у-т ім. І. Франка. 2022. 284 с.
6. Volpe V. Drafting Counter-Majoritarian Democracy. The Venice Commission's Constitutional Assistance. URL: https://www.venice.coe.int/files/articles/Volpe_Drafting_Counter_Majoritarian_Democracy.pdf
7. Granata-Menghini S. La Commission de Venise du Conseil de l'Europe: méthodes et perspectives de l'assistance constitutionnelle en Europe. URL: <https://droit.cairn.info/revue-les-nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel-2017-2-page-69?lang=fr>
8. Hoffmann-Riem W. The Venice Commission of the Council of Europe-Standards and Impact. *The European Journal of International Law*. 2014. Vol. 25. No. 2. P. 579–597. URL: https://www.venice.coe.int/files/articles/Hoffmann-Riem_Venice-Commission_Standards.pdf
9. Bartole S. Final Remarks: The Role of the Venice Commission. *Review of Central and East European Law*. 2000. Vol. 26. Iss. 3. P. 351 et. Seq. URL: https://www.venice.coe.int/files/articles/Bartole_role_venice_commission_E.pdf
10. Armenia-Opinion on the constitutional implications of the ratification of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention) adopted by the Venice Commission at its 120th Plenary Session (Venice, 11–12 October 2019). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDLAD\(2019\)018-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDLAD(2019)018-e)
11. Report on the criminal liability for peaceful calls for radical constitutional change from the standpoint of the European Convention on Human Rights, adopted by the Venice Commission at its 124th online Plenary session (8–9 October 2020). URL: [https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD\(2020\)028-e](https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD(2020)028-e)

12. Turkey Opinion on the compatibility with international human rights standards of Law No. 7262 on the Prevention of Financing of the Proliferation of Weapons of Mass Destruction recently passed by Turkey's National Assembly, amending, inter alia, the Law on Associations (No. 2860) , adopted by the Venice Commission at its 127th Plenary Session (hybrid, 2–3 July 2021). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2021\)023-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2021)023-e)
13. Rule of Law Checklist, adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11-12 March 2016). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-e).
14. Albania-Amicus Curiae Brief on the competence of the Constitutional Court regarding the validity of the local elections held on 30 June 2019, approved by the Council for Democratic Elections at its 72nd meeting (hybrid, 14 October 2021) and adopted by the Venice Commission at its 128th Plenary Session (Hybrid (15-16 October 2021)). URL: [https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD\(2021\)037-e](https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD(2021)037-e)
15. Барський В. Р., Дворніченко Д. Ю. Вплив Європейської комісії «За демократію через право» на конституційні трансформації та демократичні перетворення в Україні. *Право і суспільство*. 2019. № 5. С. 3–11.
16. Пивовар М., Бігун Н. Роль та функціонування Європейської комісії «За демократію через право» в умовах утвердження сучасного конституціоналізму в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2022. № 3 (35). С. 397–404.
17. Opinion on «Whether Draft Federal constitutional Law No. 462741-6 on amending the Federal constitutional Law of the Russian Federation on the procedure of admission to the Russian Federation and creation of a new subject within the Russian Federation is compatible with international law» endorsed by the Venice Commission at its 98th Plenary Session (Venice, 21-22 March 2014). URL: [https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD\(2014\)004-e](https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD(2014)004-e)
18. Ukraine – Opinion on the Law on the prevention of threats to national security, associated with excessive influence of persons having significant economic or political weight in public life (oligarchs), adopted by the Venice Commission at its 135th Plenary Session (Venice, 9–10 June 2023). URL: [https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD\(2023\)018-e](https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD(2023)018-e)
19. Ukraine - Opinion on the Law on national minorities (communities), adopted by the Venice Commission at its 135th Plenary Session (Venice, 9–10 June 2023). URL: [https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD\(2023\)021-e](https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD(2023)021-e)
20. Ukraine - Amicus curiae brief on alternative (non-military) service. Adopted by the Venice Commission at its 142nd Plenary Session (Venice, 14–15 March 2025). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2025\)006-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2025)006-e)